

*А.Е.Берикханова¹, Ф.Б.Асилбаева*¹, Б.О.Сапарғалиева¹, Л.О.Сарсенбаева²*

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)*

²*Санкт-Петербург кәсіподақтар гуманитарлық университетінің Алматы филиалы (Алматы, Қазақстан)*

ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН ACTION RESEARCH ӨТКІЗУДІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФАСИЛИТАЦИЯЛАУ

Аңдатпа

Бұл мақала университет оқытушылары мен жас ғалымдардың зерттеу белсенділігін арттыруда Action research (іс-әрекеттегі зерттеу) сынды зерттеудің бейформалды түрлерімен айналысудың жолдары және оларға психологиялық және педагогикалық қолдау көрсету ерекшеліктері айтылады. Педагогикалық-психологиялық қолдау – фасилитацияны жүргізу техникалары мен оларды қолдану ерекшеліктері анықталған.

Мақаланың мақсаты – ЖОО профессорлық-оқытушылар құрамының және жас ғалымдардың кәсіби тәжірибелеріне Action Research сынды зерттеу формаларын интеграциялау процессінде олардың зерттеу белсенділіктерін арттыруға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету мүмкіндіктерін анықтау болып табылады.

Авторлар, Абай университетінің жас зерттеушілерін «Action Research» тәсілін өз тәжірибелерінде қолдануға шақырып, оларға фасилитациялық қызмет көрсету арқылы жетістіктерге жетудің жолдары мен оларға қолайды орта туғызу мәселесін қарастырады. Сондай-ақ, ЖОО оқытушылары мен жас ғалымдардың зерттеу жұмысын психологиялық-педагогикалық фасилитациялау білім беру сапасын арттырып, оқу процесінің табысты болуын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады, - дейді. Бұл оқытушылардың кәсіби өсуіне және зерттеу іс-әрекетіне деген ынтасын арттыруға ықпал ететіндігін дәлелдеп отыр.

Бұл зерттеу ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі ИРН АР 14872311 "Action Research ретінде зерттеудің бейресми нысандарын практикаға интеграциялау негізінде ЖОО оқытушыларының зерттеу белсенділігін дамыту теориясы мен технологиясы" гранттық қаржыландыру жобасы шеңберінде жүргізілді.

Кілт сөздер: зерттеу белсенділігі, іс-әрекеттегі зерттеу, психологиялық-педагогикалық фасилитация, бейформалды зерттеулер, жас ғалым.

А.Е.Берикханова¹, Ф.Б.Асилбаева¹, Б.О.Сапарғалиева¹, Л.О.Сарсенбаева²

¹*Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)*

²*Алматинский филиал Санкт-Петербургского гуманитарного университета профсоюзов (Алматы, Казахстан)*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ФАСИЛИТАЦИЯ ПРОВЕДЕНИЯ ACTION RESEARCH ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ АКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВУЗА

Аннотация

В данной статье будут освещены пути и особенности оказания психолого-педагогической поддержки профессорско-преподавательской деятельности

преподавателей и молодых ученых университета, а также пути их участия в профильных видах исследований, таких как Action research (исследование в действии). Определены приемы проведения психолого-педагогической поддержки – фасилитации и особенности их применения.

Целью статьи является выявление возможностей психолого-педагогического сопровождения повышения исследовательской активности профессорско-преподавательского состава вузов и молодых ученых в процессе интеграции таких исследовательских форм как Action Research в профессиональный опыт.

Авторы призывают молодых исследователей Абайского университета применить подход «Action Research» в своей практике и рассмотреть вопрос о том, как добиться успеха и создать благоприятную среду путем оказания им фасилитационных услуг. Кроме того, психолого-педагогическая фасилитация исследовательской работы преподавателей вузов и молодых ученых играет важную роль в повышении качества образования и обеспечении успешности учебного процесса. Это способствует профессиональному росту преподавателей и повышению мотивации к исследовательской деятельности.

Данное исследование проводилось в рамках проекта грантового финансирования Министерства науки и высшего образования РК ИРН АР 14872311 «Теория и технология развития исследовательской активности преподавателей вузов на основе интеграции неформальных форм исследования в практику как Action Research».

Ключевые слова: исследовательская деятельность, исследование в действии, психолого-педагогическая фасилитация, неформальные исследования, молодой ученый.

A.Berikhanova¹, F.Assilbayeva^{*1}, B.Sapargalieva¹, L.Sarsenbayeva²

¹Abay Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

²Almaty branch of St. Petersburg humanitarian University of trade unions (Almaty, Kazakhstan)

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACILITATION OF ACTION RESEARCH TO INCREASE THE RESEARCH ACTIVITY OF UNIVERSITY TEACHERS

Abstract

In this article the ways and peculiarities of providing psychological and pedagogical support to the teaching activity of teachers and young scientists of the university, as well as ways of their participation in profile types of research, such as Action research (research in action) will be highlighted. The techniques of psycho-pedagogical support - facilitation and peculiarities of their application are defined.

The aim of the article is to identify the possibilities of psychological and pedagogical support for increasing the research activity of university faculty and young scientists in the process of integrating such research forms as Action Research into their professional experience.

The authors encourage young researchers at Abai University to apply the Action Research approach in their practice and consider how to achieve success and create a favorable environment by providing them with facilitation services. In addition, psycho-pedagogical facilitation of research work of university teachers and young researchers plays an important role in improving the quality of education and ensuring the success of the educational process. It contributes to the professional growth of teachers and increases motivation for research activities.

This study was conducted within the framework of the grant project of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan IRN AR 14872311 «Theory and technology of the development of research activity of university teachers based on the integration of informal forms of research into practice as Action Research».

Key words: research activity, action research, psychological and pedagogical facilitation, informal research, young scientist.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2023-2029 жылға арналған мемлекеттік бағдарламасында: Педагогтің үздіксіз кәсіби даму парадигмасын одан әрі ілгерілету өзекті міндет болып табылады, онда кәсіптік бағдар беру; біліктілікті арттыру секілді педагогтің кәсіби дамуын жеңілдету мақсатында педагогикалық және психологиялық тұрғыда қолдау көрсету мемлекет тарапынан өз дәрежесінде атқарылып келеді [1].

Бүгінгі таңда кәсіби қызметке қойылатын заманауи талаптар, ең алдымен, адами капиталды, ғылым мен зияткерлікті қажет ететін жүйелердің бәсекелестік күресімен сипатталатын нарықтық экономика жағдайларымен анықталады, олардың жұмыс істеуі ғылыми зерттеудің жоғары деңгейін талап етеді. Қоғам білім беру саласында қандай реформалар жүргізсе де, маңызды тұлға мұғалім болып қала бермек. Ендеше университет оқытушысы тек сабақ берумен ғана шектелмей, қазіргі заманауи талаптарға сай hard және soft дағдыларын меңгеріп, әлемдік білім беру стандарттарына сай зерттеу белсенділіктерін арттырулары өзектені түсуде.

ЖОО оқытушыларының зерттеушілік белсенділіктерін арттыру бүгінгі таңда үлкен қызығушылық танытып отырған мәселелердің бірі. Себебі бұл оқытушылардың субъектілік позицияларын айқын көрсететін тетіктердің бірі болып табылады. Қазіргі өзгерісі жылдам заманда білім беру жүйесінің алдында көптеген күрделі мәселелер туындап, оларды зерттеу қажеттіліктері арта түсті. «Зерттеусіз іс-әрекет жоқ, іс-әрекетсіз зерттеу жоқ» деген қағида бүгінгі шығармашыл ұстаздардың күнделікті ұстанымына айналуы тиіс [2].

Дегенмен осындай маңызды талаптардың тиімді орындалуы арнайы ұйымдастырылған педагогикалық және психологиялық қолдауды қажет етеді. Психология саласында бұл үрдіс фасилитация ұғымымен сипатталады.

Фасилитация термині ағылшын тілінен аударғанда "facilitate" - "жеңілдету, ықпал ету, қолайлы жағдай туғызу деген мағынаны білдіреді. Кең мағынада жеңілдету бұл өмірдегі белсенділік ұстанымдарын сақтауға арналған. Фасилитация алғашында тек психология саласында қолданылып жүрді, кейін біртіндеп басқа салаларда да қолданыла бастады. Бұл терминді алғаш рет 1965 ж америкалық психологы Robert Zoyns жәндіктерге жасаған экспериментте қолданса, бертін келе 1980 жылы Karl Rodgers фасилитация теориясын білім беру саласында қолданды[3].

Фасилитатор деп зерттеу тобы ішіндегі өзара коммуникацияны жеңілдетуге, өзара талқылау үдерісін басқаруға, жұмыс барысында түрлі қақтығыстарды реттеуге көмектесетін сондай-ақ, қысқа уақыт аралығында топтың нәтижелі жетістіктерге жетуіне көмектесетін тұлғаны айтуға болады.

ЖОО-да басқарушы-фасилитатор докторанттар мен магистранттардың зерттеу тобында ынтымақтастық атмосферасын құрып, олардың этикалық нормаларды сақтай отырып, дұрыс әрі жеңіл жолмен зерттеу жүргізуге, кәсіби тұрғыда өсуіне түрткі болады және қоғамға өзіндік пайдасы бар ғалымдарды қалыптастыруға ынталандырады.

Қарастырылып отырған мәселе Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінің іргелі гранттық жобасы аясында зерттеліп, университеттің даму бағдарламасында басымдық ретінде негізделіп отырған, оның зерттеушілік университет статусына трансформациялану миссиясын жүзеге асыруға септігін тигізеді. Жобаның зерттеу тобы осы бағытта университет оқытушыларының зерттеушілік белсенділіктерін Action Research негізінде арттыру Тұжырымдамасын дайындап, жас ғалымдарға арналған «Action Research – педагог-зерттеуші моделін қалыптастыру негізі» атты білім беру бағдарламасын әзірледі. Бұл бағдарлама пилоттық режимде 80 сағат көлемінде жас ғалымдар, пост-докторанттар, докторанттар, магистранттарға арналған біліктілікті жетілдіру курсы ұйымдастырылды. Осы курс барысында жас зерттеушілерге Action Research бейформалды зерттеулерді жүргізудің психологиялық және педагогикалық қолдаудың қажеттілігі, оның зерттеу нәтижесіне әсері, фасилитация мүмкіндіктері айқындала түсті.

Команда мүшелері фасилитаторлар рөлін алып, жас ғалымдардың зерттеу жұмысын сапалы жүргізуіне ынталандыру арқылы өзін-өзі дамыту, өз әрекетіне сенімділік танытып, зерттеу жұмысын жеңіл қабылдау атмосферасын қалыптастыра білді. Бұл үдеріс өз кезегінде олардың зерттеу белсенділігінің артуына үлкен әсерін тигізді.

Жалпы фасилитация жайлы теориялық зерттеулердің болғанымен, тікелей Action Research негізінде ЖОО оқытушыларының зерттеушілік белсенділіктерін арттыру мақсатында психологиялық және педагогикалық фасилитацияға арналған зерттеулер өте аз екені айқындалуда.

Ресейлік зерттеуші Д.В.Кузнецов жоғары сынып оқушыларының құндылық-семантикалық саласын қалыптастыру және жеке тұлғаның өзін-өзі анықтау мәселесін шешу үшін психологиялық-педагогикалық көмек көрсетуді жан-жақты қарастырса [4], Канадалық зерттеуші Карен Гудноу «Ғылыми білім беру контекстіндегі Іс-әрекетті зерттеуді жеңілдетудің мектеп мұғалімдерінің рефлексиясылық тәжірибеде жүзеге асыруға болатынын және ол мұғалімдердің біліктілігін арттырудың берден-бір тиімді жолы деп түсіндіреді[5]. Қазақстандық зерттеуші О.Т.Хамитова өз еңбегінде қазақтың ағартушы, ақындары мен философтарының еңбектеріндегі полиэтникалық толеранттылықты дамытуда фасилитация механизмдерін қолдану жайлы айтады. Сонау Жүсіп Баласағұнның еңбектерінен бастап Ш.Уалиханов, А.Құнанбаев өз шығармаларында фасилитация туралы барлық балаға тең құқықта олардың жеке басын құрметтей отырып, олардың әрбір ісіне қолдау көрсетіп, өзекті мәселелерді шешудің жолдарын жеңілдету арқылы олардың еңбектеріне фасилитация жасауға болатынына баса аударды [6].

Белгілі психолог Джон Дьюи (1929 -1984) оқытушының білім берудегі маңызды рөлін атай отырып, ол білім мен іс-әрекеттің бөлінуіне сын көзбен қарап оқытушылар өздерінің теорияларын іс жүзінде тексеріп, растауы керек деп сендірді. Ол мұғалімдерді рефлексия практиктері болуға және педагогикалық пайымдаулар мен өз тәжірибелерін зерттеуге негізделген тәуелсіз шешімдер қабылдауға шақырды[7]. Джон Коллиер Action Research терминін енгізді (Holly, Arhar, & Kasten, 2009). Алайда, әлеуметтік психолог Курт Левинді көбінесе Action Research негізін қалаушы деп атайды. К.Левин 1930-1940 жылдары Action Research әдіснамасын демократиялық әлеуметтік өзгерістер құралы ретінде жасады [8] (Herr & Nihlen, 2007; Somekh & Zeichner, 2009). Ол Action Research тәсілін зерттеудің өзгеретін (зерттелетін) жағдайының бөлігі болып табылатын әлеуметтік топ мүшелерінің қатысуымен жүргізілуі керек,- деп түйіндеді. Ол жасаған Action Research моделі циклдік процеске негізделген өзекті мәселелердің зерттеу сұрағын анықтау, іс-әрекетті жоспарлау, одан әрі әрекет ету және зерттеу нәтижелерін бағалау деп берсе, (Левин, 1946). Стивен Кори 1950 жылдары Action Research-ті білім беру саласында енгізді. Кори өзінің "мектеп тәжірибесін жақсарту жөніндегі іс-әрекетті зерттеу" (1953) атты негізгі кітабында, егер практик-мұғалімдер эмпирикалық негізде оқу бағдарламалары мен оқу тәжірибелерін әзірлеуге қатыспаса, білім берудегі өзгерістер болмайды және олардың осы іс-әрекеттегі зерттеу арқылы біліктіліктері артады деп тұжырымдады[9].

Зерттеуші – психолог ғалымдардың тұжырымдарын талдай келе, психологиялық-педагогикалық фасилитациялауды «континуумды дамыту» тұрғысынан қарастырып, жас ғалымдардың зерттеу іс-әрекетіне, университеттің басқа да оқытушыларының кәсіби тәжірибелеріне action research сынды бейформалды зерттеу тәсілдерін интеграциялауды құру және оны қолдауды мақсат еттік. Психологиялық-педагогикалық фасилитация зерттеушілердің кәсіби табысты болудың қажетті шарты ретінде олардың зерттеушілік белсенділігі артып, өзін-өзі жүзеге асыруы үшін психологиялық кедергілерді жоюдың маңызды міндеті шешіледі.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Фасилитация тұжырымдамасын іске асыру оқытушылар мен жас ғалымдардың зерттеу белсенділігін арттыру жүйесіне жаңа сапалық сипаттамалар беруге және оның тиімділігін қамтамасыз етуге қабілетті нәтижеге бағытталған. Педагогикалық–психологиялық

фасилитация зерттеулердің бейформалды түрі ретінде Action Research-ті (Іс-әрекеттегі зерттеу) университет тәжірибесіне енгізу негізінде оқытушылардың зерттеу белсенділігін арттыру, кәсіби тәжірибесін жақсартуға ғылыми және әдістемелік тұрғыдан қолдау көрсету болып тұрады. Нәтиженің сапасы зерттеу көрсеткіштерге байланысты. Бірінші әрекетте жақсы нәрсені сапалы түрде жасау өте қиын және сирек сәтті болады.

Университет оқытушыларымен жас ғалымдардың зерттеу белсенділігін дамыту тетігі ретінде фасилитация мәселесі қазіргі білім беру контекстінде өте өзекті болып табылады. Себебі, зерттеу талаптары үнемі жаңартылып тұрады, ғылыми зерттеу саласында зерттеушілер заманауи білім беру талаптарын тиімді орындауда (өзіндік тәжірибесіндегі проблемаларды зерттеп, оның шешу жолдарын қарастыруда университет тарапынан қолдау көрсету, әр саладан ниеттес жандар жиналып арнайы коллаборативті орта құрып, бірлестікте жапы білім берудегі зерттелетін сұрақты жан-жақты қарастыруда тиімді түрде ықпал ету т.б.) өздерінің кәсіби тәжірибесін жақсартып отыруы керек.

Action research-пен айналысуға ниет білдірген жас ғалымдарға қолдау көрсетудің көптеген түрлері бар. Олар: тәлімгерлік, тьютор, коучинг, ментор, сыншы дос, тәуелсіз сарапшы, т.б. Бұл рөлдегі адамдар жас зерттеушілерге зерттеу барысында қажетті қолдау көрсетіп, оларға басшылық етеді. Бұл өз кезегінде олардың кәсіби тәжірибесін жақсартуда зерттеу құзыреттіліктерін үнемі арттыруға және жетілдіруге мүмкіндік береді.

Тәлімгер оқытушыларға жағдайды сырттан қарайтын тәжірибелі маманнан көмек пен қолдау алуға көмектесе алады. Ол бір қандай да бір саланы жақсы түсінеді, ол кәсіпті жаңадан бастаушыдан кәсіпқойға дейінгі жолды жүріп өткен адам және оның тәжірибесі басқа адамдардың қателіктерінен сабақ алу үшін және мүмкін болса велосипед ойлап таппау үшін көптеген қиыншылықтардан аулақ болуға көмектеседі. *Тәлімгерлік (Наставник)* - бұл жас мамандарға қолдау мен тәлімгерлікті қамтамасыз ететін білім беру үдерісіндегі маңызды құрал. Оның мақсаты - жас мамандар, жас зерттеушілердің кәсіби ортаға сәтті бейімделуіне, педагогикалық-психологиялық іскерліктері мен дағдыларын дамытуға көмектесу. Тәлімгерлік міндеттерге магистранттар мен докторанттардың зерттеу белсенділігін арттыру мақсатында ғылыми семинарларда баяндама жасау, диссертацияларына қатысты зерттеу сұрақтарын құруға кәсіби тұрғыда ықпал ету, кері байланыс беруге болады. Бұл зерттеп жүрген іс-әрекетін - *Action Research* -ті дұрыс талдауға көмектеседі [10].

Бүгінгі педагогикалық тәжірибеде тьюторлық сияқты құбылысқа көбірек көңіл бөлінеді. *Тьютор* – бастапқы кезден зерттеудің нәтижелі болуына оң ықпал ететін, қолайлы жағдай тудырып, жұмысты жеңілдетуге көмектеседі. Бұл тәсілдің арқасында кәсіби жолын енді бастаған жас мамандар тәжірибелі әріптестерінің тәжірибесі мен біліміне сүйене отырып, білім алуға және өзін-өзі дамытуға мүмкіндік алады. *Action Research* - Іс-әрекетті зерттеудегі тьюторлықтың мәні мен функцияларын түсіну оның әлеуетін білім сапасын жақсарту және жас зерттеушілердің кәсіби өсуін қолдау үшін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Коучинг (ағылш. коучинг) сөзбе-сөз аударма - тәлім беру, дайындау, жаттықтыру. Бұл әріптестердің өзара әрекеттесуінің кұпия, креативті, белсенді және жасампаз процесі, оның барысында оқытудың, идеялармен алмасудың, коуч тарапынан рефлексивті диалогқа деген ынтаны бірлесіп ойлау негізінде білім алушы мұғалім практиканың жекелеген аспектілерінде өз құзыреттілігін арттыру, сапалық жағынан өзгеге көшу мақсатында кәсіби білімді, бар дағдылар мен тәжірибені жетілдіреді, оларды түсінудің терең деңгейі және оларды іс жүзінде жүзеге асыру туралы шешім қабылдау [11]. *Зерттеу іс-әрекеті нақтыланған жас мамандар Action Research тәсілі негізінде өзіндік зерттеу нәтижелерін жариялауда сыни рефлексивті диалогқа шынайы түсе білетін жаттықтырушының маңызы зор. Оларды психологиялық тұрғыда зерттеу дағдыларын қалыптастырып, проблеманы шешуге көмектеседі.*

Ментор – бұл кеңесші рөлін уақытша атқаратын тәлімгер. Оның міндеті - білімі мен тәжірибесімен бөлісіп көмектесу. Ол дұрыс басымдық беруге және өмірді немесе

дағдыларды дамыту стратегиясын таңдауға көмектеседі. Ментор - бұл жай ғана маман емес, ол сондай-ақ қандай да бір саланы жақсы білетін және практикалық тәжірибесі бар адам.

Менторинг (анг. mentoring) – ментор мен менти арасындағы сенімді, жеке мүдделі қарым-қатынастарды құрудың ұзақ процесі. Жас зерттеушілердің кәсіби қалыптасуы үшін тұтас педагогикалық тұлға ретінде өз саласындағы терең білімін, критериялды ойлауын, практикалық іс-әрекеттерінің тиімділігін жетілдірудегі маңызды динамикаға қол жеткізуге бағытталған тәсіл [12]. Аталмыш процесте ментор өз еркімен тәжірибесімен және білімімен бөліседі, ал тәлімгер өзінің кәсіби дағдыларын дамытады және мансаптағы елеулі өзгерістерге қол жеткізу мақсатында проблемаларды шешуді іздейді. *Action Research-ке менторлық әсер етудің де маңызы зор. Себебі, жас зерттеуші өзінің зерттеу сұрағының инсайттарымен бөліседі, оларға тиімді түрде талдау жасап оны ары қарай өз тәжірибесінде ұтымды қолдануға ықпал етеді.*

Сыни достық қарым-қатынастың негізінде оқытушының кәсіби дамуына терең әсер ететін әртүрлі психологиялық динамика жатыр. Біріншіден, сыни досының болуы *Психологиялық қауіпсіздік* сезімін дамытады, бұл мұғалімдерге тәуекелге баруға, жаңа стратегиялармен тәжірибе жасауға және сотталудан қорықпай мәселелерді ашық талқылауға мүмкіндік береді. Бұл қауіпсіздік жүйесі мағыналы ойлау мен өсу үшін маңызды осалдықты ынталандырады. Сонымен қатар, сыни дос ұсынған кері байланыс когнитивті диссонансты ынталандырады, бұл педагогты олардың қазіргі тәжірибесі мен қалаған нәтижелері арасындағы сәйкессіздіктерге қарсы тұруға итермелейді [13].

Сыни дос – жас ғалымдардың *Action Research* бойынша ғылыми зерттеу барысында сындарлы сын және шабыт беретін қолдаушы екені белгілі. Бұл тек зерттеу бағыттарын анықтауға ғана емес, сонымен қатар олардың нәтижелерін сыни тұрғыдан бағалауға көмектеседі, ғылыми жұмыстардың сапасын жақсартып, зерттеу белсенділігін дамытуға ықпал етеді. Ал зерттеуші-педагог үшін сыни дос болудың маңызы кері байланыс беру, сыни ойлауды ынталандыру және қолдау мен мотивациядан тұрады.

Кері байланыс: Сыни дос жас зерттеушілердің жұмыстарына кері байланыс береді, бұл зерттеу әдістемесін оның дәйектілігі мен нәтижелерін нақтылауға және жақсартуға көмектеседі.

Сыни ойлауды ынталандыру: Сыни дос жас зерттеушіні сыни ойлауға ынталандырып, оған өз жұмысын талдауға, қосымша туындаған мәселелерді анықтауға және оларды шешудің тиімді стратегияларын жасауға мүмкіндік береді.

Қолдау және мотивация: Сыни дос зерттеу іс-әрекетінің қиын кезеңдерінде жас зерттеушіге эмоционалды қолдау мен психологиялық негізде мотивацияны қамтамасыз етеді, мұндай тәсіл олардың өзіне деген сенімділіктерін сақтауға және ғылыми жетістіктерге жетудегі кедергілерді жеңуге көмектеседі.

Сыни дос жас ғалымдардың зерттеу белсенділігін дамытуға әсер етуі білім берудегі ғылыми қызметтің сәттілігін анықтайтын негізгі психологиялық құбылыс болып табылады. Сыни доспен өзара әрекеттесу сыни ойлауды дамытуға, ғылыми зерттеулердің сапасын арттыруға ықпал етеді және зерттеуші оқытушыны ғылыми мақсаттарға жету үшін қажетті қолдау мен мотивациямен қамтамасыз етеді. Нәтижесінде, сыни дос оқытушылардың білім берудегі кәсіби және ғылыми даму процесінің ажырамас бөлігіне айналады. Сонымен, сыни достық рефлексиялық тәжірибені күшейтіп, жас зерттеушіге өз-өзіне деген сенімділігін арттырып, зерттеу құндылықтарын және оқу шешімдерін сыни тұрғыдан талдауға мүмкіндік береді.

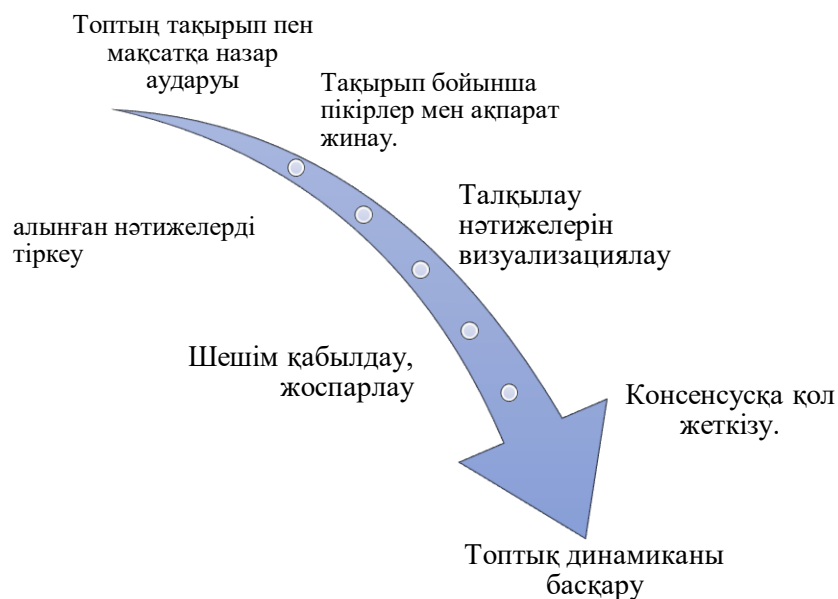
Әрбір ғалым-оқытушы үшін іс-шаралар жиынтығы әр түрлі болады: кейбіреулер жиналыстарда сөйлеуге ыңғайсыз болуы мүмкін, ал басқалары жазу қабілеттеріне сенімді болмауы мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда жас зерттеушілердің ғылыми жұмысын *Action Research* арқылы тереңірек зерттеу үшін *тәуелсіз сарапшының ықпалы зор. Ол білім мен тәжірибені берудің әртүрлі нысандарын ынталандыру көбірек қызығушылық пен ынтымақтастыққа жол ашады. Бұл әртүрлі форматтар мен тәсілдердің үйлесімі немесе тек*

бірнеше негізгі бағыттарға назар аудару керек. Жас ғалымдардың іс-тәжірибесін фасилитация түрлері ұсынылады:

- жұмыс талқылауларын жеңілдету (кездесу бөлімі).
- топтар мен командаларды жеңілдету (team facilitation).
- Тәжірибедегі өзгерістер бойынша фасилитациялық сессиялар (organisational facilitation).

Тиімді шешім қабылдау процесін алу үшін жас зерттеушілерге фасилитатор қажет. Бұл сыртқы маман, университеттің ішкі қызметкері, фасилитатор рөлін басқа рөлмен біріктіретін қызметкер немесе фасилитация дағдылары бар қызметкер болуы мүмкін.

Фасилитация процесін басқару келесі аспектілерді қамтиды:

Сызба – 1. Фасилитация процесіндегі іс-шара кезеңдері

Фасилитацияны басқаруда зерттеу сұрағына мақсат қойып ол бойынша ақпараттарды жинап тіркейді, талқылайды және шешім қабылдайды. Нәтижеден қосымша туындаған мәселелерді зерттеу үшін қайта жоспарлау, консенсусқа қол жеткізеді. Топтық динамиканы басқару - бұл топтық жұмыс үшін оңтайлы ерекше атмосфераны құру, әр қатысушының қатысуы, конструктивті емес мінез-құлықтарын басқару, жиналғандар арасында психологиялық энергияны сақтайды[14]. Іс-әрекеттегі зерттеу арқылы түрлі топтармен жұмыс істеуде 3 тен 15 қатысушыға дейін қамтылады және Action Research -тың циклдік айналымына сәйкес келесі аспектілерді құрайды:

Тиімді зерттеу негіздері: жоспарлау, әрекет ету, бақылау және рефлексияның циклдік процесі сияқты тиімді зерттеудің тұжырымдамасы мен негізгі принциптерін түсінуден тұрады.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері: сұхбат, бақылау, сауалнама, фокус-топтар және құжаттарды талдау сияқты тиімді зерттеуде қолданылатын деректерді жинау мен талдаудың әртүрлі әдістерін білу.

Практикалық дағдылар: іс-қимыл жоспарын әзірлеу мен жүзеге асыруды, зерттеуге қатысушылармен өзара іс-қимылды, деректерді талдауды және нәтижелерді түсіндіруді қоса алғанда, іс-әрекетті зерттеулерді іс жүзінде жоспарлау және іске асыру қабілеті.

Этикалық аспектілер: қатысуға келісуді, деректердің құпиялылығын және қатысушылардың құқықтарын қорғауды қоса алғанда, адамдардың қатысуымен зерттеулер жүргізуге байланысты этикалық принциптерді түсіну.

Қарым-қатынас дағдылары: әртүрлі мүдделі тараптармен тиімді қарым-қатынас жасау, зерттеу нәтижелерін ұсыну және қоғаммен қарым-қатынас жасау қабілеті.

Мамандандыру контексті: зерттеу жүргізілетін саланың ерекшелігін түсіну, сондай-ақ осы салаға қатысушылар кездесетін өзекті мәселелер мен қиындықтарды білу.

Рефлексия және интроспекция дағдылары: зерттеу процесінде өз әрекеттері мен қабылданған шешімдерін талдай білу, сондай-ақ өзін-өзі сынға алу және үнемі өзін-өзі жетілдіру қабілеті.

Жобаның мақсаты зерттеу университетінің оқытушылары мен жас ғалымдар тобын құрып, оларға өз тәжірибелерін зерттеуге аталмыш принциптері негізінде көмектесу. Өзіндік тәжірибені зерттеп, оған рефлексия жасау іс-әрекеттегі зерттеудің тиімді тәсілі болып табылады. НЗМ практик-мұғалімдерінің тәжірибесінен дәстүрлі зерттеу мен іс-әрекеттегі зерттеудің айырмашылығы 1 кестеде берілді[2].

№	Дәстүрлі зерттеу іс-әрекеті	Іс-әрекеттегі зерттеу (AR)
1	Зерттеудің мақсаты теорияны дамыту және жалпыланған (жалпы) принциптерді ашу	Зерттеудің мақсаты тәжірибені жетілдіру
2	Зерттеу субъективті, біржақты, шектеулі процесс арқылы іске асады	Зерттеу объективті, оқшауланған, қашықтықтан және бейтарап процесі жүреді
2	Зерттеуді сыртқы сарапшылар жүргізеді	Зерттеуді контекстке қатысатын инсайдерлер жүргізеді
3	Білім беру зерттеушілері басқаларға зерттеу жүргізеді	Action Research зерттеушілері өздерін және өз тәжірибелерін зерттейді
4	Зерттеу сұрақтары жергілікті оқиғалардан, мәселелерден және қажеттіліктерден туындайды	Ғылыми-зерттеу сұрақтары алдын-ала анықталған және сыртқы зерттеушілердің (аутсайдерлердің) ғылыми қызығушылықтарын көрсетеді
5	Зерттеу ортасының жалпыланған ережелер мен тәжірибелер, басқа білім беру жағдайларында қолданылады	Action Research нәтижелері өз тәжірибесінде тікелей қолданылады
6	Білім беру өзгерістері иерархиялық тәртіпте жоғарыдан төменге қарай жүреді	Білім берудегі өзгерістер демократиялық тәртіпте төменнен жоғарыға қарай жүреді
7	Теория мен іс-әрекет, сондай-ақ ғылыми зерттеулер мен практика арасында алшақтық бар	Теория, зерттеу және практика арасындағы шекаралар бұлыңғыр

Кесте 1. Зерттеу іс-әрекетінің салыстырмалы көрсеткіші

Кестедегі салыстырмалы көрсеткіштер дәстүрлі жүйеде де іс-әрекеттегі зерттеуде де белгісізді анықтау үшін зерттеу сұрағы мен smart мақсат қоюдан басталады. Дәстүрлі зерттеуде ізденіс бір жақты, иерархиялық тәртіпте жоғарыдан төмен қарай, сырттай сарапшының бақылауымен жүріп, практика теориядан алшақ болса, Іс-әрекеттегі зерттеу (AR)-де объективті, бейтарап, қашықтықтан және инсайдерлердің бастамасымен бақылау жүреді. Сондай-ақ зерттеушілер өзіндік кәсіби практикасында тиімді өзгерістер жасау үшін өзінің тәжірибесін зерттейді. Бұдан шығатын тұжырым, іс-әрекеттегі зерттеу (AR) -дің зерттеушілерге тиімді екенін білдіреді.

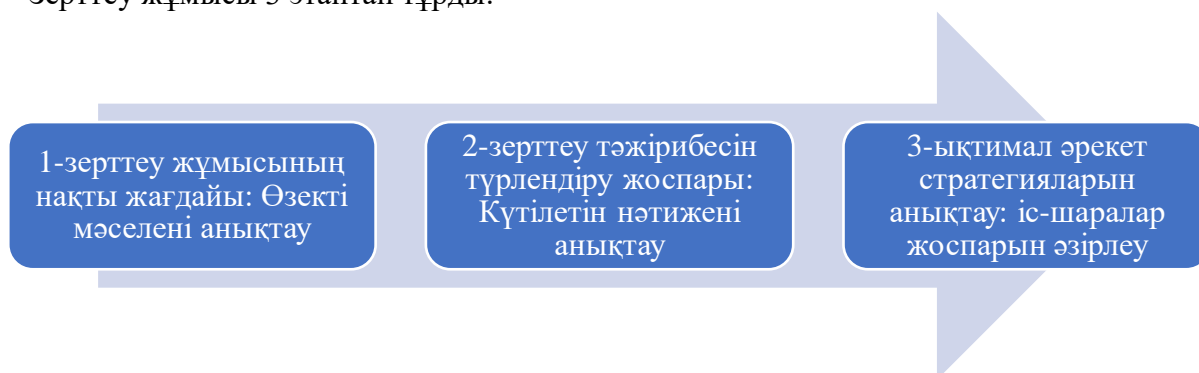
Абай университетінің оқытушылары Action Research тәсілімен өзіндік тәжірибесімен айналысу эксперименті жүзеге асырылы. Мұнда дәстүрлі зерттеулермен бірге бейформалды зерттеу тәсілдерін өз тәжірибелеріне интеграция жүйесін қолданды. Жоба мүшелері фокус-топтарды құрып олардың көшбасшыларына зерттеу сұрағындағы басты қажеттіліктерді талдауға, топпен инновациялық идеяларды құруға және олардың сапасын тексеруге, жылдам және сенімді нәтижеге қол жеткізуге және олардың зерттеу салалары мен бүкіл зерттеу процесінің тиімділігін арттыруға, жеңілдетілген зерттеудің мақсаты және

оның нәтижелерін анықтауға көмектесті. Ал университет тарапынан оларға зерттеу нәтижелерін өкілетті орган ұсынған хабаршы журналдарына кезектен тыс зерттеу нәтижелерін жариялауға, скопус базасына тегін кіру мүмкіндіктерін ұсыну секілді фасилитациялық қызмет көрсетілуде. Сондай-ақ, НЗМ мен коллаборативті орта құрылып, бірқатар практик мұғалімдер өз тәжірибесін зерттеп, өздерінің зерттеу нәтижелерімен бөлісті.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ ЖӘНЕ ТАЛҚЫЛАУ

Университет оқытушыларын психологиялық-педагогикалық фасилитациялау - бұл оқытушыларға психо-эмоционалдық жағдай тудырып, кәсіби құзыреттіліктерін, ғылыми әлеуетін кәсіби тұрғыда жетілдіруіне және ғалымдар арасында өзара іс-қимылды дамытуда қолдау және көмек көрсету процесі болып табылады. Бұл тәсіл мұғалімдердің өз кәсіби дағдыларын жетілдіруге және зерттеу тәжірибесі жақсартуға көмектесу үшін психологиялық және педагогикалық әдістерді қолдануын қамтиды.

Зерттеу жұмысы 3 этаптан тұрды:

Біз ғылыми фасилитацияны ғылыми ынтымақтастық пен тұлғааралық қатынастар тәжірибесінің қиылысында болатын кәсіби құзыреттіліктің ерекше түрі ретінде қарастырамыз. Ерекше ғылыми мәселелерді бірлесіп шешу үшін тұлғааралық дағдылар мен фасилитация практикасы қолданылады. Зерттеу жұмысының табысты болуы оны қашан және қалай мақсатты түрде әрекет етуіне байланысты. Strober бойынша, білімді құру (шешім қабылдаудан немесе жанжалдарды шешуден айырмашылығы) және әртүрлі ғылыми мәдениеттер арасындағы байланыс ғылыми фасилитацияның бірегей сипаты болып табылады [15].

Университет оқытушыларын психологиялық-педагогикалық фасили-тациялаудың негізгі аспектілері қолданылды:

Өзін-өзі дамытуды қолдау: оқытушыларға кәсіби мақсаттарын анықтауға және оларға жету Стратегияларын жасауға көмектесу. Бұл тренингтерді, семинарларды, жеке кеңес беруді және тәлімгерлікті ұйымдастыруды қамтуы мүмкін.

Кері байланыс және рефлексия: оқытушылар жұмысының нәтижелері бойынша сындарлы кері байланыс беру және оларға өз тәжірибелерінде рефлексияға көмектесу. Бұл мұғалімдерге өздерінің күшті және әлсіз жақтарын білуге, сондай-ақ жақсартуды қажет ететін аймақтарды анықтауға көмектеседі.

Кәсіби дағдыларды дамыту: педагогикалық әдістемелерді, оқыту технологияларын дамытуда және оқу процесін ұйымдастыруда қолдау. Бұл оқытудың тиімді стратегияларын үйретуді, инновациялық білім беру технологияларын қолдануды және тұлғааралық дағдыларды дамытуды қамтуы мүмкін.

Топты басқару: студенттердің мінез-құлқын басқаруға, қолдау көрсететін оқу ортасын құруға және сыныптағы жанжалды жағдайларды шешуге көмектесу. Бұл оқытудың тиімділігін қамтамасыз етудің және студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын ынталандырудың маңызды аспектісі.

Студенттердің әртүрлілігіне бейімделу: студенттердің жеке қажеттіліктерін, оқу стильдерін және мәдени ерекшеліктерін ескеретін оқыту стратегияларын әзірлеуге қолдау

көрсету. Бұл барлық оқушылардың жетістіктеріне ықпал ететін Инклюзивті органы құруға көмектеседі.

ЖОО оқытушыларын психологиялық-педагогикалық фасилитациялау білім беру сапасын арттыруда және оқу процесінің табысты болуын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл оқытушылардың психологиялық, эмоционалдық және кәсіби тұрғыда дамуына және жас ғалымдардың зерттеуге деген мотивациясын арттыруға ықпал етеді.

Жас ғалымдардың зерттеу белсенділігін арттыруға көмектесетін фасилитацияның бірнеше әдістері қолданылды:

✓ *Менторлық және тәлімгерлік*: тәжірибелі зерттеушілер жас ғалымдармен жұмыс істейтін тәлімгерлік бағдарламаларын ұйымдастыру, олардың ғылыми жобаларына басшылық жасау, рефлексия және кері байланыс беру сондай – ақ оларға психологиялық тұрғыда қолдау көрсету болып табылады. Бұл жас ғалымдарға ең жақсы тәжірибелерді игеруге, сыни тұрғыдан ойлау мен өзіне деген сенімділікті дамытуға көмектеседі;

✓ *Зерттеу дағдыларын оқыту және дамыту*: әдістемені, статистикалық деректерді талдауды, жарияланым белсенділігін және зерттеу нәтижелерін жазбаша ұсынуды қоса алғанда, ғылыми зерттеу негіздері бойынша тренингтер мен семинарлар өткізу;

✓ *Коллаборацияны ынталандыру*: идеялармен алмасу, жобаларды талқылау және жас ғалымдар арасында ынтымақтастық орнату үшін іс-шаралар мен платформаларды ұйымдастыру. Бұған ғылыми симпозиумдар, конференциялар, қызығушылық клубтары және желілік іс-шаралар кіруі мүмкін;

✓ *Қаржыландыруды іздеуді қолдау*: гранттар, стипендиялар және ғылыми жобаларды қаржыландырудың басқа мүмкіндіктері туралы ақпарат пен кеңес беру. Бұл жас ғалымдарға ғылыми идеяларын жүзеге асыруға және академиялық әлемде өз мүмкіндіктерін кеңейтуге көмектеседі;

✓ *Психо-эмоционалдық қолайлы орта құру*: шығармашылықты, инновацияны және академиялық жетістіктерді ынталандыратын органы қалыптастыру. Бұл зерттеу зертханаларын құруды, зерттеу топтарын ұйымдастыруды және идеялармен алмасу үшін тұрақты іс-шараларды өткізуді қамтуы мүмкін;

✓ *Психологиялық-педагогикалық ресурстардың қолжетімділігін арттыру*: жас ғалымдардың кітапхана дерекқорлары, әдебиеттер, аппараттық құралдар және зерттеу бағдарламалық құралы сияқты қажетті ресурстарға қол жеткізуін қамтамасыз ету;

✓ *Зерттеу нәтижелерін жариялау қызметін қолдау*: ғылыми мақалаларды дайындауға, рецензиялауға, жариялау үшін журналдарды таңдауға және жариялау процесінің басқа аспектілеріне көмек көрсету секілді тиімді жолдар қарастырылды.

Осындай фасилитациялық қолдау жас ғалымдарға зерттеу қабілеттерін дамытуға, ғылыми өнімділігін арттыруға және ғылыми амбицияларын сәтті жүзеге асыруға көмектеседі.

Педагогтің фасилитациялық қызметі мұғалімнің жаңа психологиялық рөлі және оқу процесінің фасилитаторы ретінде анықталады. Оқыту процесіне үстемдік етеді және студенттердің қызметін жанама түрде зерттеуге бағыттайды, қарым-қатынасты қолдайды, ынталандырады, студенттерді мақұлдайды, олардың пікірлеріндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарды белгілейді, қорытады және синтездейді, тиімді мінез-құлықты ынталандырады, диагноз қояды және түзетеді[3. -98б].

Action research зерттеушісіне қойылатын талаптардың бірі - тиімді Action research зерттеушісі белгілі бір мәселелерді шешуге немесе белгілі бір саладағы тәжірибені жақсартуға бағытталған зерттеулерді жүргізу үшін теориялық білімге де, практикалық дағдыларға да ие болуы керек.

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың бірқатар оқытушыларына Action research бойынша зерттеу семинарлары мен воркшоптар ұйымдастырылды (зерттеудің өзекті тақырыптары, әдіснамасы, деректерді талдау және ғылыми жұмыстың басқа аспектілері бойынша тұрақты семинарлар мен воркшоптар өткізу. Бұл іс-шаралар жас ғалымдарға әріптестерімен байланыс орнатуға, тәжірибе алмасуға және жаңа білім алуға мүмкіндік береді); Ғылыми

нәтижелерді ұсынуда қолдау көрсетілді (жас ғалымдарға ғылыми конференцияларда, симпозиумдар мен семинарларда сөз сөйлеуге, оның ішінде презентациялар, аннотациялар және басқа материалдарды әзірлеуге дайындалуға көмектесу. Бұған көпшілік алдында сөйлеу алдындағы жаттығулар мен презентация сапасына кері байланыс беруі мүмкін); БАҚ-та және ғылыми басылымдарда зерттеу нәтижелерін жариялауға көмек көрсетіліп жатыр (Пресс-релиздер жазу, ғылыми журналдарда Жарияланымдар үшін материалдар дайындау, сондай-ақ, БАҚ өкілдерімен қарым-қатынас жасау бойынша формасайт сессиялары мен консультацияларын ұйымдастыруға зор ықпал етеді. Басылымдар мен пресс-релиздерді дайындауға көмектесу жас ғалымдарға өздерінің зерттеу нәтижелерін кең аудиторияға тиімді ұсынуға көмектеседі, бұл олардың ғылыми қоғамдастықта және жалпы қоғамда танылуына ықпал етеді).

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу университеттерінің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыруға ықпалын күшейту үшін университеттің ғылыми-зерттеу белсенділігінің даму деңгейі оның ғылыми және академиялық артықшылығын қамтамасыз етуден бастау алу керек. Сонда университеттердің зияткерлік капиталын арттыру мүмкіндігі болады, оқытушылардың дербес ғылыми-зерттеуге белсенділігі артып ғылыми-зерттеу еңбегінің мәдениетін таратуға, ғылыми этиканы сақтауға негіз болады.

Іс-әрекеттегі зерттеуді психологиялық-педагогикалық тұрғыда фасилитациялау мәселелерін шешуге жеке көзқарас болып табылады. Ол оқытушылар мен жас ғалымдардың тәжірибесін мойындап, оларға зерттеу сұрақтарын қоюға және іс-әрекеттегі зерттеудің өзгертілген циклін қолдана отырып, өз тәжірибелерінде мәселені зерттеуге көмектеседі. Ол әсерді бағалау үлгісін қамтиды зерттеушілердің мүдделеріне оң өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді. Бұл модель зерттеушілердің сенімділігін арттыру және олардың зерттеулерін қолдау үшін Action research циклін кезең-кезеңімен енгізетін және фасилитаторлар басқаратын ғылыми семинарларды қамтиды. Абай университетінде Action research виртуалды лабораториясы жұмыс жасайды. Алғаш рет жас ғалымдардың зерттеу белсенділігін дамыту және оларға қолайлы жағдай жасау мақсатында идеялар понарамасы ұйымдастырылды және оның нәтижелері НЗМ практиктері мен ҚазҰПУ жас ғалымдарының постерлік қорғау ретінде идеялар фестивалі өткізілді. Фестивальда қатысушылар өз жобалары мен өзіндік тәжірибелерімен бөлісіп, өзара тәжірибе алмасып, прогресті талқылау және ресурстарға қол жеткізу үшін қауіпсіз кеңістік берудің артықшылығы талқыланды.

Психологиялық-педагогикалық фасилитация процесінің кезеңдерімен және топтық тиімділік моделімен қатар, фасилитаторға топпен жұмыс кезінде ұстануға тиісті бірқатар әдістемелік *ұсыныстар* жасалады:

- 1) Фокус-топтардағы зерттеушілердің сөйлемдерін нақты тұжырымдау;
- 2) Зерттеу сұрағына қатысты мүмкіндігінше көп ақпарат жинау;
- 3) Позицияларға емес, мүдделерге назар аудару;
- 4) Мысалдарды қолдану;
- 5) Қабылданған ережелерден ауытқу немесе тиімсіз мінез-құлық жағдайында топ мүшелерін түзетіп отыру;
- 6) Ұсыныс жасау кезінде сұрақтар мен түсініктемелерді ынталандыру;
- 7) Топ мүшелерінің талқылау тақырыбынан алшақтамауын қадағалау;
- 8) Консенсус шешімдерін табудан бастау қажет;

Сонымен, психологиялық-педагогикалық фасилитацияның негізгі сипаттамаларына - сенім, шынайылық, сәйкестік, эмпатия, төзімділік жатады. Ғылыми ынтымақтастық тәжірибесі негізінде университет оқытушылары мен жас ғалымдардың зерттеулерін психологиялық-педагогикалық тұрғыда фасилитациялауды бейформалды зерттеудің нысаны ретінде кіріктіре отырып, оның болашақта жас мамандардың зерттеу белсенділігін дамытуға үлкен септігін тигізеді деп тұжырымдалады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2023-2029 жылға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2023ж. 28 наурыз № 24 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
2. Оқытушының өзіндік тәжірибесін зерттеуі. Әдістемелік құрал / Сагинов К.М., Ермагамбетова Г.Н., Атейбек С.Т. – Астана: Педагогикалық шеберлік орталығы. АОО «Назарбаев Зияткерлік мектептері», 2014. – 147 с.
3. Овчарова Р.В. Психолого-педагогическая фасилитация профессиональной деятельности учителя. Уч.пособие. Курган, 2016. Стр. -210.
4. Kuznetsov D.V. Psychological and pedagogical facilitation as a necessary condition of successful self-determination of higher school students. *The Education and science journal*. 2015;(9):120-133. (In Russ.) <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2015-9-120-133>
5. Димухаметов Р. С. Фасилитация в системе повышения квалификации педагогов: дис. ... д-ра пед. наук. Магнитогорск, 2006. 398 с.
6. Хаматова И.О. Вестник «Өрлеу- kst. 1(15)/20177 -28б.
7. Berikhanova A., Sapargaliyeva B., Sarsenbayeva L., Assilbayeva F. Conceptualising the Integration of Action Research into the Practice of Teacher Education Universities in Kazakhstan. *Education Sciences*. – 2023. – Vol. 13, Iss. 10. – Article number 1034. <https://doi.org/10.3390/educsci13101034>
8. Wilson E. *School-based Research*. London: Sage, 2013. - 357 p.
9. Lewin K. *Field theory in social science*. New York: Harper & Row, 1951. –P 169.
10. Egan, G. (1998). *The Skilled Helper. A Problem Management Approach to Helping* (6th ed.) [Квалифицированный помощник. Подход к управлению проблемами для оказания помощи]. Brooks Cole.
11. Rodgers, J. (2004). *Coaching Skills: A Handbook* [Навыки коучинга: руководство]. Open University Press.
12. Oxley, J., Fleming, B., Golding, L., et al. (2003). *Mentoring for Doctors: Enhancing the Benefit* [Менторинг для врачей: Повышение пользы]. A Working Paper on behalf of the Doctors' Forum <http://www.academicmedicine.ac.uk/uploads/Mentor1.pdf>
13. Берикханова А.Е., Асилбаева Ф.Б. Психолого-педагогические основы диагностики исследовательской активности преподавателей вуза на основе Action research. Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Психологические науки» №1 (75), 2023 г. Стр. 186-199. <https://bulletin-ychology.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/1314/682>
14. Чумиков А.Н. Преговоры - фасилитация - медитация. Чехов, Аспект Пресс.: 2014. P-158.
15. Warren Strober. *Immunologic Studies in Humans*. 2010. <https://currentprotocols.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/0471142735.im0700s91>

References

1. Qazaqstan Respublikasynyng bilim berudi damytudyng 2023-2029 zhylga arналган мемлекеттік бағдарламасы. 2023zh.28 nauryz № 24 qaulysy. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
2. Oqytushynyng özindik täzhiribesin zertteui. Adistemelik qural / Saginov K.M., Ermagambetova G.N., Atejbek S.T. –Astana: Pedagogikalyq sheberlik ortalыgy. AOO «Nazarbaev Ziyatkerlik mektepteri», 2014. – 147 s.
3. Ovcharova R.V. Psihologo-pedagogicheskaya fasilitaciya professional'noj deyatel'nosti uchitelya. Uch.posobie. Kurgan, 2016. Str. -210.
4. Kuznetsov D.V. Rpsychological and pedagogical facilitation as a necessary condition of successful self-determination of higher school students. *The Education and science journal*. 2015;(9):120-133. (In Russ.) <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2015-9-120-133>
5. Dimuhametov R. S. Fasilitaciya v sisteme povysheniya kvalifikacii pedagogov: dis. ... dra ped. nauk. Magnitogorsk, 2006. 398 s.

6. Hamatova I.O. Vestnik «Orleu- kst. 1(15)/2017. -28b.
7. Berikkhanova A., Sapargaliyeva B., Sarsenbayeva L., Assilbayeva F. *Conceptualising the Integration of Action Research into the Practice of Teacher Education Universities in Kazakhstan. Education Sciences.* – 2023. – Vol. 13, Iss. 10. – Article number 1034. <https://doi.org/10.3390/educsci13101034>
8. Wilson E. *School-based Research.* London: Sage, 2013. - 357 p.
9. Lewin K. *Field theory in social science.* New York: Harper & Row, 1951. –P 169.
10. Egan, G. (1998). *The Skilled Helper. A Problem Management Approach to Helping* (6th ed.) [Kvalificirovannyj pomoshchnik. Podhod k upravleniyu problemami dlya okazaniya pomoshchi]. Brooks Cole.
11. Rodgers, J. (2004). *Coaching Skills: A Handbook* [Navyki kouchinga: rukovodstvo]. Open University Press.
12. Oxley, J., Fleming, B., Golding, L., et al. (2003). *Mentoring for Doctors: Enhancing the Benefit* [Mentoring dlya vrachej: Povyshenie pol'zy]. *A Working Paper on behalf of the Doctors' Forum* <http://www.academicmedicine.ac.uk/uploads/Mentor1.pdf>
13. Berikkhanova A.E., Asilbaeva F.B. *Psichologo-pedagogicheskie osnovy diagnostiki issledovatel'skoj aktivnosti prepodavatelej vuza na osnove Action research.* Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya «Psichologicheskie nauki» №1 (75), 2023 g. Str. 186-199. <https://bulletin-ychology.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/1314/682>
14. Chumikov A.N. *Pregovory - fasilitaciya - meditaciya.* Chekhov, Aspekt Press.: 2014. R-158.
15. Warren Strober. *Immunologic Studies in Humans.* 2010. <https://currentprotocols.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/0471142735.im0700s91>